

Lucian DAVID

PĂSTORITUL TRANSHUMANT ÎN CULOARUL RUCĂR-BRAN (ROMÂNIA)

Rezumat

Păstoritul transhumant în culoarul Rucăr-Bran (România)

Existența cadrului natural prielnic, varietatea reliefului și a solului, bogăția floristică a covorului vegetal și a rețelei hidrografice etc., corelat cu extensiunea pășunilor și fânețelor (România deține cea mai mare suprafață de pășuni și fânețe din Europa) au favorizat locuirea permanentă a Culoarului și dezvoltarea păstoritului, ce a pendulat între ocupație de subsistență și ocupație intensivă.

Cuvinte-cheie: Culoarul Rucăr-Bran, peisaj pastoral, cioban, stână, transhumanță.

Резюме

Отгонное пастушество на перевале Рукар-Бран (Румыния)

Благоприятные природные условия, рельефное и почвенное разнообразие, богатство флоры, развитая система рек и т. д. вкуче с обширными пастбищами и лугами (в Румынии самая большая площадь пастбищ и лугов в Европе) – все это способствовало развитию на перевале Рукар-Бран пастушеской цивилизации, которая занималась натуральной и интенсивной формами хозяйствования.

Ключевые слова: перевал Рукар-Бран, пастушеский пейзаж, пастух, загон для овец, отгонное животноводство.

Summary

Transhumant shepherding inside of the Bran Pass (Romania)

The favourable natural setting, the varied topography, the soil cover, the richness of vegetal species, the well-developed river system etc., correlated with the existence of extensive pastures and hayfields (Romania has the largest area of pastures and hayfields in Europe) have encouraged the development in the Rucăr-Bran Corridor of a pastoral civilization, which oscillated between subsistence occupation and intensive occupation.

Key words: Rucăr-Bran corridor, pastoral landscape, shepherd, sheepfold, transhumance.

Cadrul natural

Așezare și limite. Cu o poziție centrală în cadrul țării, Culoarul Rucăr-Bran este cuprins între 45°20'–45°30' latitudine nordică și 25°–25°30' longitudine estică și face parte din grupa Bucegi-Piatra Craiului, ce aparține Carpaților Meridionali, având o desfășurare pe direcția sud-vest – nord-est. Altitudinile întâlnite în

cadrul Culoarului variază între 600 și 1600 metri [3, p. 23], fiind alcătuit din culmi rotunjite și culoare de vale. Este mărginit în partea de nord de Țara Bârsei, la sud – Depresiunea Stoenești, la est de Munții Bucegi și Munții Leaota, iar la vest de Munții Piatra Craiului și Munții Iezer-Păpușa. În ceea ce privește atât limita de est, cât și cea de vest, nu există nicio îndoială, deoarece sunt clar exprimate în peisaj de abrupturile puternice ale masivelor limitrofe, care domină cu 500-800 m acest culoar depresionar intracarpatic.

Alcătuire geologică. Genetic, este o depresiune tectonică de scufundare individualizată în Mezozoic în urma mișcărilor de cutare, prin care s-au înălțat sinclinala Bucegi, Piatra Craiului și anticlinala Leaota. Fundamentul Culoarului este alcătuit din formațiuni petrografice dure, cristaline, peste care s-au acumulat, în mai multe cicluri, mai întâi formațiuni predominant calcaroase (calcare compacte sau stratificate, calcare recifale, marnocalcare cu intercalații de gresii și marne), apoi formațiuni detritice, alcătuite îndeosebi din conglomerate și gresii. Specific pentru Culoar sunt măgurile izolate (martori calcaroși) denumite „gâlme”.

Relieful. Peisajul are o desfășurare spațială variabilă, repetabil la nivel planetar, dar irepetabil sub toate aspectele lui caracteristice, având originalitatea sa (existența unui element care imprimă o notă dominantă) [1, p. 150]. Originalitatea acestui spațiu carpatic este dată de varietatea reliefului. Astfel, pot fi distinse: Culoarul Dâmboviței în sud și Platforma Branului în nord, separate în partea centrală de cumpăna de ape Giuvala-Fundata, care desparte bazinul hidrografic al Dâmboviței de bazinul râului Turcu. În cadrul Culoarului Dâmboviței, nota specifică este dată atât de mulțimea bazinetelor depresionare de origine tectono-erozivă: bazinetul Dâmbovicioara, Podu Dâmboviței, Rucăr, cât și de relieful carstic, plin de pitoresc. Platforma Fundata corespunde nivelului superior al platformei brănene, cu aspect de măguri (gâlme sau „dâlme”, după denumirea locală) formate predominant din calcare. Platforma Branului situată la o altitudine cuprinsă între 800 și 1300m, prezintă o dublă înclinare, atât pe direcția principală SV-NE, cât și dinspre rama munților limitrofi spre axul central, constituit din interfluviul Drumul Carului. Deși, aparent, pare o platformă relativ uniformă, ici-colo izbucnesc măgurile calcaroase – „gâlmele”, care introduc o notă de spectaculozitate în relief, dominând cu circa 50-100 m nivelul acesteia.

Clima. Culoarului depresionar Rucăr-Bran se încadrează prin particularitățile sale, în climatul montan moderat, fiind influențat de masivele înalte ale Carpaților Meridionali. Regimul termic se caracterizează prin

valori medii anuale de 4-8° C, temperatura scăzând cu înălțimea: 7,2° C la Rucăr, 4,4° C la Fundata. Cantitățile medii anuale ale precipitațiilor cresc în directă concordanță cu hipsometria. Astfel, la Rucăr sunt de 810,9 mm, în timp ce la Fundata acestea ajung la 1020,9 mm. Interesant pentru fluxul turistic și transhumanță este durata medie a stratului de zăpadă. Dacă la Rucăr și Bran numărul de zile cu strat de zăpadă este 120-140 de zile, la Fundata rezistă 200 de zile [4, p. 26].

Rețeaua hidrografică. În Culoarul Rucăr-Bran, apele curgătoare alcătuiesc un veritabil păienjeniș, care, cu o tenacitate de invidiat, au ferăstruit munții, generând bazinete depresionare, dar și chei impunătoare de rară spectaculozitate. Apele curgătoare sunt reprezentate de râul Dâmbovița, care drenează partea centrală și de sud a Culoarului și Râul Turcu care se scurge către Depresiunea Brașov.

Vegetația. Varietatea reliefului, desfășurarea acestuia pe înălțime între 600 și cca 1500 m, condițiile climatice, solurile imprimă vegetației disponibilitatea etajată și bogăția speciilor. Astfel, în repartitia altitudinală a pădurilor distingem: etajul pădurilor de foioase (fag, capen, frasin, mesteacăn etc.), etajul pădurilor de amestec (fag și conifere: molid, brad) și pajiștile secundare. *Pajiștile secundare* reprezintă o asociație care ocupă, datorită dezvoltării unui păstorit intens și străvechi, mari suprafețe în Culoarul Rucăr-Bran. Covorul pajiștilor este format din păiuș, firuță, țepoșică, păiușul de livadă, trifoiul alb ș.a. Dintre florile ce înviează pășunile și fânețele montane amintim: viorelele, cicoarea, sănzienele, lumânărica, gura-leului [4, p. 26].

Specii de mare interes științific sunt desigur endemismele, din care amintim: garofița Pietrei Craiului, întâlnită pe brânelor inaccesibile ale muntelui, sângelevoinicului, smârdar ș.a. Iată de ce s-a impus înființarea unor rezervații naturale cum sunt: Parcul Național Piatra Craiului [Natura, 2000] și Parcul Național Bucegi.

Solurile. Învelișul de soluri din Culoarul Rucăr-Bran se încadrează în următoarele clase: molisoluri (rendzine etc.), argiluvisoluri, cambisoluri (brun acide etc.) și soluri neevoluate [2].

Așezările umane

Sub raport administrativ, așezările din Culoar aparțin județului Argeș: comuna Rucăr, Dâmbovicioara, Dragoslavele, și județului Brașov: comuna Fundata, Moieciu, Bran. În raport de centrele urbane, Culoarul Rucăr-Bran se află în nordul municipiului Câmpulung (20 km) și Târgoviște (60 km) și la sud de marele centru urban Brașov (20 km) și Zărnești (2 km). Satele componente ale comunei Rucăr sunt: Rucăr și Sătic; ale comunei Dragoslavele: Dragoslavele și Valea Hotarului; ale comunei Dâmbovicioara: Podu-Dâmboviței, Dâmbovicioara, Ciocanu și cătutul Valea Urdii; ale comunei Fundata: Fundata, Fundățița, Șirnea; ale comunei Moieciu: Moieciu de Jos, Moieciu de Sus, Cheia, Drumul Carului, Peștera, Măgura; ale comunei Bran: Bran, Șimon, Poarta, Predeluț, Sohodol.

Vetrelor așezărilor celor șase comune se circumscriu Culoarului (mai puțin satele Predeluț și Poarta, care fac parte din Țara Bârsei), însă moșia lor se întinde și în masivele montane învecinate. Astfel, limita administrativă a comunei Dragoslavele se întinde și în Munții Leaota și Iezer-Păpușa; comuna Rucăr în Munții Iezer-Păpușa, Făgăraș, Piatra Craiului; comuna Dâmbovicioara în Munții Piatra Craiului; comuna Fundata foarte puțin în Munții Piatra Craiului și Leaota; comuna Moieciu în Munții Leaota, Bucegi, Piatra Craiului; comuna Bran în Munții Bucegi.

Pajiști naturale – pășuni și fânețe

Resursa fitogeografică pe care s-a dezvoltat peisajul pastoral sunt pășunile și fânețele naturale la care s-au adăugat, mai târziu, plantele furajere cultivate.

Analizând structura fondului funciar al localităților din Culoarul Rucăr-Bran, se observă că din totalul suprafeței de 62.080 ha aproximativ 32,4% este ocupată cu pășuni și fânețe naturale. Cele mai mari suprafețe ocupate cu pășuni și fânețe naturale le întâlnim în comunele: Bran – 74% din totalul suprafeței comunei, Fundata – 40% din totalul suprafeței comunei, Dâmbovicioara – 31,3% din totalul suprafeței comunei, Rucăr – 27% din totalul suprafeței comunei. Suprafețe reduse de pășuni și fânețe întâlnim în comunele Dragoslavele – 16,8% din totalul suprafeței comunei și în comuna Moieciu 22,4% din totalul suprafeței comunei.

Pășunile și fânețele ocupă suprafețe mari în zona subalpină și alpină, pe versanți, în poienile și plaiurile din pădurile de rășinoase și de amestec.

Analizând structura fondului funciar al localităților din Culoarul Rucăr-Bran în intervalul 1981–2013, se observă că din totalul suprafeței de 62.080 ha aproximativ 34,4% era ocupată cu pășuni și fânețe naturale în anul 1981, iar în anul 2013 aproximativ 32,4% era ocupată cu pășuni și fânețe naturale. În acest interval de 32 de ani, procentul pășunilor și fânețelor naturale a scăzut cu 2%, în schimb vegetația forestieră a crescut cu 2%. Acest lucru este în strânsă legătură cu diminuarea turmelor de animale, dacă în trecut la stâne erau animale de ordinul miilor de capete, acum întâlnim animale de ordinul sutelor, rar depășind o mie. Multe din aceste pășuni au fost lăsate în pârloagă, pe care cu timpul au crescut arbuști și ulterior s-au împădurit.

În trecut, proprietarii de animale mergeau la curățtură câteva zile (în funcție de numărul de animale deținute) în fiecare vară. În prezent, acest lucru nu se mai întâmplă, foarte rar stăpânii de munte curățtură pășunea.

Stâna

Creșterea animalelor este o îndeletnicire străveche a populației brănene și rucărene și a fost, cum spunea Vâlsan [5, p. 411]: „cea mai înaltă școală de educație a tineretului, în trecutul îndepărtat”. Dacă până în anii 1990 erau numeroși și cunoscuți în toată țara ciobanii brăneni și rucăreni, în prezent numărul lor s-a redus considerabil, existând o lipsă de personal. Astfel, s-a ajuns ca stăpânii de munte să tocmească pentru vârat, oameni din

alte zone geografice, de alte etnii, puțin cunoscători ai acestei ocupații, lipsiți de dăruire și seriozitate. N-a fost decât un pas ca această „mândrie” de altădată a locuitorilor din zonă – ciobănia, să fie considerată în prezent o muncă de rușine, părinții refuzând categoric să-și lase băieții să practice păstoritul. Astăzi, la stână întâlnim: puțini ciobani pricepuți, ce practică această ocupație de plăcere, băieții (14-18 ani) și bărbați cu o situație materială precară, persoane de altă etnie.

Stâna este o construcție durabilă situată în zona întinselor pajiști alpine, folosite ani de-a rândul pentru vâratul animalelor. Caracterul temporar al stânei este influențat și de climă, care este funcțională numai în perioada de vară. Turmele de oi și cârdurile de vaci urcă la stâna la sfârșitul lunii mai, uneori când iarna este grea, și la începutul lunii iunie. Vâratul animalelor se încheie la începutul lunii septembrie, în perioada sărbătorii Sf. Maria Mare, conform zicalei: La Sf. Maria Mare / Cobor oile la vale. Dacă vremea este bună, turmele coboară spre sfârșitul lunii.

Stânele sunt amplasate în locuri ferite de vânturi, apropiate de un izvor și de poteci, lângă pădure sau în poiană, preferându-se locurile însoțite și domoale, acolo unde fânețele au extindere mai mare și de mai bună calitate. Stăpânii de munte sau responsabilii având nevoie de lemne de foc și-au amplasat stâna în apropierea pădurii, lângă izvoarele care, de cele mai multe ori, se găsesc în pădure. Focul din fierbătoarea, aflat în grija baciului sau a mânătorului, nu trebuie să se stingă din momentul urcării și până la părăsirea muntelui de către turme. Construirea stânelor, focul ce trebuie să ardă permanent în stână, procurarea coajei de brad necesară pentru ambalarea brânzei, confecționarea vaselor, consumă lemn. Coroborat cu extinderea suprafețelor cu pajiști necesare pășunatului (foarte des s-a practicat de către ciobani incendierea jnepenișurilor) contribuie în timp la coborârea limitei superioare a pădurii.

Până în preajma anilor 1980, lemnul era principalul material folosit la construirea stânei: pereții, tavanul, războiul și măgarul pentru acoperiș erau construite din bârne de conifere; acoperișul – din șită sau șindrilă. Doar temelia era din piatră și podeaua din pământ bătut. Pentru o bună izolare, între bârne și la îmbinarea lor se îndesau mușchi și licheni. Marea majoritate a vaselor de muls, a celor folosite la prelucrarea laptelui, buduroaiele pentru dospit cașii, troaca pentru frământat brânza ș.a. erau confecționate din scânduri sau doage de conifere. Produsele lactate obținute la stână erau 100% ecologice. Și cheagul folosit la obținerea cașului de brânză era obținut din rânză (stomac) de miel sau vițel. După materialele de construcție folosite la stână s-au diversificat: metalul – tabla folosită la acoperiș, vasele de aluminiu, mașina de tocat cașii de brânză ș.a.; plasticul – vasele, folia folosită la acoperiș, la izolarea pereților ș. a.; betonul folosit la pardoseală și chiar la temelie.

Tipul vechi de stână avea un plan simplu și eficient

format din două încăperi: fierbătoarea și stâna foilor, comarnicul fiind situat între ele sau în lateral. Ulterior a apărut stâna cu trei încăperi dispusă în L sau liniar, iar comarnicul și strunga s-au mutat lângă stână, la mică distanță. În prezent, întâlnim stâne cu trei încăperi, comarnicul este situat în strungă la mică distanță de stână; cu patru încăperi, fierbătoarea este separată de stâna foilor și de stâna brânzei; cu cinci încăperi. Comarnicul este situat în strungă.

Iernatul oilor la baltă sau transhumanța

Transhumanța, practică de oiери încă din secolul al XVI-lea, a atins apogeul în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea. Pentru folosirea eficientă a pășunilor și fânețelor aflate la mare distanță de sat, uneori la sute de km prin Bălțile și Delta Dunării, pe țărmurile Adriaticei și Gurile Bosforului, prin stepele Caucazului și Mării Caspice, păstorii au trasat „drumuri ale oilor” și „drumuri ale sării”, devenite, ulterior, importante artere de circulație. Păstoritul de transhumanță se desfășoară exclusiv în afara vetrei satului, în toate anotimpurile – vară, toamnă, iarnă, primăvară. Acest lucru se datorează lipsei terenurilor, astfel, fânul recoltat este insuficient pentru iernatul oilor. Ciobanii însoțesc turmele aproape tot anul: „casa ți-e măgar, casa...casa ie dâן bălării și ușa di-ncotro vii... aia ie casa noastră” spune responsabilul Mitică Pârnuță din satul Rucăr. Transhumanța practică este de două tipuri:

1. *Simplă*, vâratul oilor se face împreună cu vacile din sat la stânele din moșia localităților din Culoar, iar tomnatul, iernatul, primăvâratul oilor (vacile rămân în sat) se face, pentru satele brânene, în Țara Bârsei și Țara Făgărașului, iar pentru satele rucărene – în zona Muscelor, Câmpia Târgoviștei.

2. *Amplă*, vâratul oilor se face împreună cu vacile din sat la stânele din moșia localităților din Culoar, iar tomnatul, iernatul, primăvâratul oilor (vacile rămân în sat) se face în Câmpia Română.

La Rucăr și Dragoslavele am întâlnit doi stăpâni de munte (responsabili): Mitică Pârnuță, care iernea oile lângă Găiești, și Petre Vlădău, care iernea oile lângă Balotești. De câțiva ani, Mitică Pârnuță nu mai iernea „sub cerul liber”, în Bărăgan, ci a închiriat un saivan lângă Găiești la o fermă, deoarece după anul 2000 a întâmpinat numeroase probleme cu proprietarii terenurilor.

În iarna și primăvara anului 2015 l-am însoțit pe responsabilul Petre Vlădău, 62 de ani, din Dragoslavele, în transhumanță lângă orașul Balotești din Ilfov. A rămas cu oile la stâna Roșu până pe 2 octombrie, când a coborât să facă „baie” oilor pentru râie, căpușe, păduchi ș.a., la Stoinești: „le făceam baie, păi... iera loc făcut baie se... așa le băgam, daa... le bă... le făceam baie cu intobosan... tot cu d-ăsta, to' cu d-ăsta îi făceam baie. Păi... ca să moară căpușii, avia căpuși d-ălea... să nu să fa... umple dă râie... iera râia caree... siigur, le spalai dăa... Aia nu ștu... dă când am pomenit, am pomenit intobosanu' ăsta, bun dă râie, și bun dă căpuși. Da, da, ste... iera

steregoaia... spălăm și cu steregoaie, păi o fierbeam... o fierbeam pă stere... o pisam și făceam și spălăm... da, cu steregoaie, da, bună” (informator Nica Moise, 92 de ani, din satul Rucăr).

După baie le-a păscut în hotarul satului până pe 15 octombrie, când a plecat „la iernat”. De regulă, pleca la câmpie după Sf. Maria Mică, dar acum n-a fost lăsat de doctorul veterinar, fiind răspândită boala limbii albastre.

După o lună de mers pe traseul Dragoslavele – Târgoviște – Ploiești – Balotești au ajuns pe câmpurile rămase în pârlogă din jurul localității Săftica. Turma a fost de 1300 oi, din care 700 de capete au fost proprietatea responsabilului.

Au format două cîrduri: unul de mînzări (gestante) și unul de sterpe. Un cîrd are trei ciobani, din care unul este conducătorul lor numit vâtaf. Alături de turmă sunt măgari și câini. Măgarii sunt folosiți pentru transport: crăcanele pentru tuci, îmbrăcăminte, tuciul, brânza, apa etc. După fătat, sfârșitul lunii februarie – începutul lunii martie, ciobanii au făcut semnele de proprietate la urechile mieilor cu briceagul. Imediat după Paști, turmele s-au pornit spre Dragoslavele, unde au ajuns în luna mai.

Dacă în trecut erau cunoscuți „economii de vite” brăneni, care aveau turme de ordinul miilor de oi, în prezent ciobanii brăneni au cîrduri de ordinul sutelor de oi. Nu am întâlnit acum niciun responsabil brănean care să practice transhumanța amplă. În prezent, am cules doar amintiri ale ciobanilor care au mers „la baltă” (Balta Brăilei și Balta Ialomiței), în Dobrogea sau în Bărăgan. Roman Voinescu, de 99 de ani, din satul Moieciu de Sus, ne povestește cum se făcea transhumanța acum aproape un secol: „Și la năcaz, că frontiera a fost p-aceia, aproape dă noi, și pășunatu’, că asta a-nființat transhumanța, adică crescătorii dă animale a fugit toți, toți la păduri sau la munte unde era pășunat dă vârat, dă’ dă iernat trebia să caute locu’ dă pășunat, că n-avea cu ce le ierna, ș-atuncea a trecut în Dâmbovița, județu’ Dâmbovița, că așa, piste frontieră noi dădeam dă Austro-Ungaria, care iera... ăă... supt unguri și ungurii au... locurile bune, Rizlovu, Cristianu, ăștia... ai noștri tot la munte, și nevoiți, va să zică, ei avea casa aicea cu pașaport, cu piste frontieră, a trecut la munte vara.

A venit toamna, toamna a trebuit să plece cu oilii, unde? Cum pleacă cocorii, animale, păsări, ce ai văzut, că pleacă cîrduri la locu’ dă iernat... și toamna când ajungea acasă, iera în juru’ lu’ întâi octombrie iera, pregătea, așa am spus ș-atuncea... pregătea măgaru’, asinu’ că casa... io nu știu’ alt... că alt nume dă cioban și-n toate cărțile care le-am citit ieu, nu auzi decât păstori, că păstori dă animal, păstoru’ s-a născut în staulu’ oilor. Că astea două am vrut să le spui atunci, dă’ asta nu l-am spus, că n-am apucat, că ciobanu’ nu are... să mă oprești, că vrei să știți multe... să aive una alta, asta-i... când vezi că iau... oprește-mă... Păi, păstor, păstor iera vorba, dă’ cioban ieste numilii... păi, ie păstor ăla, că-n carte nu găsești... păstori...

păi dacă io nu gădesc, nu știu’ ce-a-nsemnat, păstori știu, da, știu aia... adică după o... un strungar, după strungar, dascăl după copil, deci ce... Păi, ce iera cioban... de aceia a pus Dumnezeu cioban... păstori, că păștea oilii... da. Strungaru’ mâna oilii la ușă. Aicea, aicea sânt născut dîn părinții mei. Moeciu dă Sus, da. Și... să spun... am spus treaba... de tata și pă frații miei... și un văr al meu dîn Șimon, a format o târlă, atunci nu să zicea fermă, târlă după... că d-aia docu... știu io ce vorbesc, târlă să numea unde doarme oilii, și nu să zicea fermă, târla lu’ cutare, după numilii târlii, da... după gunoiu’ unde dormea oilii, a dat târla, târla lu’ cutare, târla lu’ cutare, care iera dă avea și 100 și 50 și 1000, c-a fost în Bran... ăă... Neculaie Pușcaru, zis Polichibelu, avea 5000 dă oi, pă timpu’..

Deci, să una, le-amestecă... toamna, că să fiu corect, toamna când să făcea toamna trebia că la munte nu mai iera pășune, iera zăpadă, și-atunci pregătea măgaru’ care iera casa pă măgar, făcea ibânci la măgar, adică ibânci unde punea șaua, samaru’ să numea. Dăsagi, 2 saci puși unu’ lângă altu’, unde punea-n iel tot ce trebuia. Și bote dă apă, c-atuncea nu iera ca acuma... bidoane dă lâna, și femeia care lucra, aia iera... și acolo puneu săculețu’, sacu’ cu mălai, săculețu’ cu legumă dac-avea, leguma ie ce mănâncă, săculețu’ cu sare, săculețu’ cu lingurlii, un blid, blid, castron, cum ie-acuma, ca să ia apa, și echipa măgaru’, îl puneu pă magar întâi dăsagii, p-ormă celelalte, și samaru’, pă care iera așa: avea dîn 4 bețe, și la cap încovoiat și susține unu’ cu altu’ și iera ciorchine, să numea așa, ca să poată agăța dă iel... ce avea nevoie. Și avea crăcâni, crăcânilii iera 3 atuncea bețe, bețe, nu iera ca acuma vârgel... iera 3 bețe îngăurite la un cap, și un inel dă sârmă ș-un cârlig între iele care făcea focu’ și s-agăța ceauunu’ și făcea mămăligă-n iel și mâncare, ce făcea. Că, mămăligă, ce făcea alceva? Ce legume să facă după oi? Și când puneu pă măgar avea un ștreang care iera ... lețolit la ăia 2... ștreang, da... funie, funie, că d-aia zic c-are mai multe nume, d-aia zic io dă cioban. Iera leciorit așa și băga, puneu, după ce-a pus tot băgaju’ pă măgar, că d-asupra puneu bunda, cojocu’, ca să... caz dă ploaie, să scurgea ploaia pă iel... și băga crăcânilii și toporu’ după ăla, după ăla dîn față, și-n spate tot așa, și-l lega dă punctu’ c a lu’ ăla și ăllant, și stringea și pleca cu iel. Samaru’ avea... samaru’, șaua, măgarului avea chingă și-aicea la chept, legat dă ia la chept, și la cur... și a dă la chept, când ișa la deal, ca să nu să ducă bagaju’, samaru’ cu totu’.. A dă la spate cât o ia dăvale.

Și la baltă... că și la câmpie, la baltă măgaru’ iera... gâsa 2 arbori așa aproape, să băga și dacă n-avea chingilii-ălea îi rămânea samaru’ și rămânea mînzii, deci d-aia îi făcea chingilii alea. Pă drum, pleca dă la munte, tuleam la Sinaia, dă la Sinaia loam pân’ la Comarnic așa și treceam la Cîmpina și dă la Cîmpina, parcă ie un sat, Băicoi, că ie ani dă zile... am mai fost p-acolo, dă la Băicoi și pân’ la Ploiești, circa 30 dă km. Să numea Braniciogu, ăsta iera moartea ciobanilor, acu’ zic cuvântu’ dă cioban, că mi-a plăcut... de ce? Pentru că pân’ sat mai te hodineai, dă’ mergeai pă drum, în driapata iera,

că toamna iera, încă să culegea cerealiile, pă mijlocu'... atuncea nu iera mașini, rar când trecea o mașină, da' iera căruțe care iera mai periculoase ca mașini... că-n căruțe iera 3-4 inși și venea pântre oi, ăla striga, bă, da' mă oilii, mă... fă loc... loa oi, o puneă subsoară ș-o... trebia să fii cu ochii-n 14... Și iera da' la Băicoi și până la Ploiești... numa la Paralela 45, așa-i zice acuma... atuncea-i zicea Movila Vulpii sau cele Două Cârциumi... așa-i zicea când ieram atuncea. Ș-acolo aveam oleac' da' hodi-nă... că iera acolo... ș-acu' o fi... cârciumă mare, iera loc da' hodi-nă... căruțe, cârd da' oi... Iera... nu iera nimica, dacă stiteai, că n-aveai, todauna făceai da' caraulă, chiar noaptea dacă stăteai oleacă, or' dacă plecai oleacă, iera hoți. Paznic da'... caraulă, paznic, d-ăștia... cum să zice, paznic... la fabrică, portar, portaru' oilor, care păzea oilii, că nu iera...

Șă-ț spui ce-am pățit odată: parcă-n Buzău m-am... că m-am tot gândit io acuma, în Buzău aveam oi bolnaver da' șchiop, da' febră aftoasă... atunci să-ncepea... și fugeam, cam noaptea mânam, că ziua ne era frică că vine doctorii, că duci boala, știi... d-aicea, acolo și... am stat acolo și noi n-am știut că-n marginea orașului iera o gă... da' ceapă, o tarla mare da' ceapă, și noaptea pă mine m-a lăsat paznic... o oră, două, că ierai mort da' somn, mergeai pă drum, iera piramide, grămezi. Sub formă da' piramidă, care iera, repara drumu', știi... sau stâlpu' da' telefon, mergeai, loai stâlpu-n brațe, ziceai că-l iei pă... și șideam pă... aveam grijă da' oi, ieram obosit, și am adormit, și când aveam un frate, al doilea mai mare, da' iera om bun, că ăl mai mare ne mai bătea câteodată, că înainte educatoru' iera bătaia. Cel mai bun, și d-aia iera oamenii dăștepți și învăța treabă, nu ca acuma, să nu-i dai lu' hi-miu o palmă, că nu ștu' ce să-ntâmplă... așa... Mă când s-a sculat, oilii nu mai iera-n târlă, în târlă unde-a dormit... m-am dus, oilii-n ceapă, mânca ceapă... a pus unu' pă măgar, că măgaru' iera legat acolo da' unde-a fost stâlpu' și mână și fugi că... da' nu ne-a urmărit niminea. Unde ne-am dus? Păi, ți-am spus, la Ploiești ajungeam... Ploiești, Mizil, Buzău, Albești, Valea Călugărească, Rosetti, Râmnicu Sărat, și Brăila. Da, astea iera, noi la Brăila... nuu... așa iera: balta, azi, îi zice deltă, balta pentru mocanii-ăștia dăn partea... că am uitat să spun... iera care făcea transhumanța, iera da' la Sibiu, ăia să numea țuțuieni foarte buni meseriași, și oieri mari, brăneniile zicea moroieni, nu le zicea brăneni, de ce zicea moroieni? Că noi nu vărăm oilii pă moșia noastră, pă județu' Moroieni... pă județu', comuna Moroieni care aparține da' Dâmbovița. Și d-aia ne zicea Moroieni, d-aici da' la Brescu, brescani, d-aici da' la Covasna, covă... covăsneni, păi... n-a prea fost... le zicea tot moroieni, că ce-a fost în parte-asta... acolo nu mai iera județu' Moroieni, să zicea la Rucăr, la Dâmbovița... nu ștu' cum zicea... nu prea iera căui, în Dâmbovița nu iera. În Argeș. De ce? Că iera gâlbeaza, iera gâlbează, un microb care să... prin iarbă, îl mănâncă, și da' mărimea unghiei, da' negru. Și îl mănâncă și îl și face până-i roade plămâni... și moare oaia. Pă urma s-anființat, a ieșit galbinonu'...

Așa... și da' la Sinaia, da' la Ploiești, da' la Albești, ie o comună, Albești, aia iera dăspărțitoarea. Pleca unii, săcea spre Călărași și spre Fetești, și unii spre Brăila. Brăila... parte-asta, că acu'... mata ai fost... și d-acolo mergeam la Urziceni, la Fetești, și alții la Călărași. Unii săcea la Că... c-avea cunoștințe, terenuri... iera Călărașiu, Feteștiu, iera Burdușanii, Ceganii, Stelnica, aicea, dâncolo iera Ghicețu, Măcin, Topologu, Jijila, Galbănu, Zaclău, astea iera în Tulcea, da' da' la Brăila dacă treceam Dunărea dincolo, treceam în județu' Tulcea și iera o comună Za... Ghicetu.

Mai încolo iera Măcinu și între... acolea se împreună cracii Dunării, Borcea și cu Dunărea veche, Dunărea veche iera pă la Brăila, și aia mergea pă și aia iera balta între... și ajungeam la Brăila, la Brăila ajungeam acolo, ieșă în Port, iera bacu' cu podu' venea și puneam tot ce aveam, 3-4 cărduri da' oi, nu putea să le amestecăm, da' cât-un cărd duceai... că, mocanii care mergea în transumanță avea și cai, crescătorii da' cai. Și avea câte-o herghelie da' cai. De egziemplu, avea câte 30-40 da' cai, atuncea când mă duceam io. Măgarii iera. Măgarii, trebia să aibă la cărd cel puțin 2 măgari, da' cărd, ca să poată duce bagaju' la 3-4 oameni, știi... pentru... asta iera. Păi, nu puneam, că, caii iera neînvațați, că numa iepilii țineam. Țineam numa femeilii, iapa. Numa atăta. Păi, ce puteai? Vacilii să duci? Porcii să duci? Da' caii și oilii iera-n cărd, caii să ținea iei... că nu știa caii, să-nvâța.

Da, să spun și asta, spun și asta. Odată, d-aia sar io multe, că sânt multe da' știut, știi... odată ne-am dus, ieram cu un frate al doilea, ăl mai mare, c-am fost 6 băieți la noi, frați la părinți, și iera niște țuțuieni care țuțuienii, nu-ți tăia salcie, că d-aia săcea la baltă, că ierna oilii cu salcie, îți povestesc și da' salcie ce-nsemna... și țuțuienii, iei cam văra oilii și-n baltă, țigăi, c-avea oi țigăi unii, și-unii avea țurcăni, țurcănilii nu prea rezista la căldură, da' țigănilii rezista... și atuncea n-a prea fost porumb și a fost nevoiți, știi, să taie salcia la oi și ale lor nu mizdrea că oilii noastre, domne, așa da' nvățate iera, că iarna tăiam salcie la un cărd da' oi, trebia să fie 3 oameni, 2 oameni am...și tăia la salcie cu topoarilii, așa, ș-un băiat păzea oilii. Tăia până la amiază, copacii da'... aia, și după amiază îi puneam... așa cu degetu' adică capu' gros încoace, ca oilii le băgam așa... că dacă le-bagam așa, să zmulgea-ncet, și crăcile-ălea, le tăiai dânc carne, așa, așa mai rămânea... și oilii, iarna îngheța, băgam oilii noaptea în stu... în aruncătură, așa ziceam, mânca muguru-ăla și coja o parte, a doua zi, le băgam în aruncătur-aia iară... aruncătura iera tăietur-aia... Și, uite, sufla așa: huu! Și loa așa oaia, sufla și făcea... caii loa așa... da' caii are dinți și sus și jos, și să cunoștea, d-aia să putea hrăni, asta iera, și-atuncea țuțuienii ăia a vorbit, bă Neculaie, zice, noi am loat un parchet da' parchet că așa iera ocolu' silvic, de pandurii care exploata că și-n balta iera salcie și plop și a ajuns maturitate și-l vindea ocolu' și loai un parchet da'... cutare și-l tăiai și îl plăteai, iera pușcărișii da' l tăia da' multe ori. Și, zice, băgați oilii noastre, că ale lor nu știa să mizdrească, adi-

că să cojască, că le didea porumb, zicea bagi vo' 100 dă oi dăn cârdu' vostru, oilii noastre ca să le, că dă foame să-nvață... ca să le-nvețe și p-ale noastre să mizdrească. Și am stat acolo, aveam târla noi, separat, un japșe, un lac dă apă așa, japșe știam, japșa este o groapă luungă așa sau rotundă, unde rămâne apa până mai târziu și am stat până primăvara, la japșa acuma, când vedeai iera pește mult, în japșă, și io mă duceam dimineața mă sculam, că numa cu frati-miu ieram, la oi, și zice, scoate, ia apă dăn japșă, mă duceam la japșă cu castrotru', puneam în ceaun ș-duceam să pui dă fasole... ce-aveam noi, și într-o noapte a plouat, a nins, a plouat și p-ormă a nins, și-a-nghetăt și-atuncea a-nghetăt și Dunărea și jepile, că ploaia cu zăpadă s-a făcut gheață, și-a-nghetăt Dunărea, iera chiar în fața orașului Măcin, care iera Dobrogea, dâncolo dă Dobrogea. Și primăvara când am văzut că vine... s-apropie oilii dă fâtat, că la-ntâi martie, începe oilii să fete, așa le băga când didea primăvara. Și, hai să plecăm cu oilii să trecem, că videam că crește apa și să trecem dincolo, c-aveam alt loc dă primăvarat, mai bun decât... și noaptea a plouat la munte, și căldura, a crescut apa și s-a dăpărtat gheața dă la malu' mării, dă la malu' Dunării, și iera așa ca v-un metru, și-atuncea am dat bătaie și... că mergeam pă gheață, că ținea gheața căruțe cu lemne pă gheață, și a adus dăn sat, dăn Măcin, că nu ie scândură p-acolo, corlăți dă căruță, și-am pus un pod așa, și-am făcut și-a loat-o măgaru-nainte și cu batalu', fiecare cărd avea batal. Ie un berbec castrat care venea la mână și-l loai sigur, loai bășt, bășt, mergea-nainte ca ș-un câine, și-a loat măgaru' ca să nu să strângă oilii multe pă gheață, să rupă gheața, că s-a-ntâmplat și d-asta-ți povestesc... să-ntâmpla că oilii grămadă... și crăpa gheața și trecea sub gheață, și cu măgaru', și numa una câte una, câte una, ca să nu... și... un văr de-al nostru care ne-am dăspărțit dă iel că după ce să... să făcea ciobanii care iera, făcea ale lor, făcea altă târlă, și asta rămăsese cu noi acolo, și-avea 1200 dă oi ali lui și vo' 20 dă cai.

Și-ntr-o noapte, io nu ieram cu iel atunci, io ieram în altă parte, io ieram în balta Pisichii-n altă parte, la colțu' Dunării, la... să varsă Siretu-n Dunăre, și noi ieram dâncolo, și... iei a fost la salcie, și tăia și făcea, îi didea salcia dăgeaba, dă' făcea lemnii și stinghiilii știi, și atât a putut scăpa dăn 1200 dă oi, 14 oi și 2 cai. S-a-necat și câni și măgari... că a venit zăporu' și zăporu' cum spuneam, dacă să-ntâmpla să rupă gheața, venea gheața, să puna și nu iera ca acuma vapoare d-ăstea care vine și sparge, cu tunurilii, artileria bătea, dă rupea, că d-aia să făcea zăporu' dă-neca balta, că să puna curmeziș sloiu' dă gheață și apa bufnea alături și găsea și intra-n baltă. Acuma ieste ăă... vapoare d-ăstea și merge pă iele și sparge numa' decât. Am trecut oilii toate, am scăpat. Dacă mai întârziam și-nainte, că a venit noaptea și cum vine un vânt călduros și... într-o noapte, într-o zi, a început să crească apa la Dunăre și s-a depărtat dă gheață, și... a intrat apa-n baltă, sigur. Păi... n-aveai... păi n-aveai... că... cu ce iera să... uite... dacă treceai, iese

alta... Că oilii-alea care-a sc... 14 oi și 2 cai, oilii... a loat cu brațu' ciobanii și-a pus 14 oi pă stâlpii cu lemn, și oilii... pă stâlpii cu lemne, pă... și caii, 2 cai, a venit... și-a fost... cum ieste povestea... a fost 2 cai și-alătura, și-a băgat capu' așa-ntre iele și cu capu' sus a stat pân-a ieșit, și n-a mai crescut apa, că s-a-ntâmplat, a-nțepenit, sau s-a rupt gheața, sau cine știe... și-a putut scăpa. Și aia a scăpat, 2 cai și 14, dăn 1200 dă oi.

Da, pă-ntâi octombrie, în juru' lu' întâi octombrie, dă la stână și până la Brăila, făceam toamna cca 8-10 zile, dacă mergeam încet și dacă iera... nu, zile... zile. Da, da, mergeam și noaptea și ziua. Pân la Brăila... păi... n-aveai un' să stai, că asta iera termenu'... un' să stai... să oprești oilii acolo pentr-o zi, două... să-ntârzii... Nu mai iera că st... iera oameni și buni, care strângea după câmp, hai, bă, văcarilor, băgați oilii să mănânce p-ai-acea... da io... primăvara făceam 2-3 săptămâni încoace. De ce? Oilii iera iernate, mai... mai slăbite, și iera mieii, că te uitai când mergea cărdu' dă oi, în urmă dă la... rămânea o zi-ntreagă, iera mieii toți, s-alegea-n urmă, că iera mai nevoia... știi... Păi oilii... vorbesc d-ali noastre... avea frati-miu ăl mare vo' 5-600, al doilea... 500, al treilea avea 300, io aveam vo 50-60, că ieram mai mic, și p-ormă mai iera și ciobani atașați cu noi, cu oilii mai puține, care iei, nu putea să ducă, dă' venea ciobani cu noi și scotea oilii lor... trebuia să fie... că... ca să... ca să poți să ai... că la... la... în baltă... un cărd mai mare dă 600 dă oi, nu poți să le păzești, că ie buruiană, ieste ghiurlug, nu se vede... ghiurlug... buruiană... nu să vede... noziș d-ăsta... nu vezi oilii, să bagă pân' buruieni...

La câmp iei și 1000, că le vezi, ie cărd, dă' la câmp vine alte necazuri... spui și d-astea... c-am avut oameni... că atuncea a fost și-unu care... unu Manganu, care a stat lângă mine, unde stăteam io, ăla a fost pă... la câmp cioban... Da, mai lom... mai loam oi, că loa... io dă egzemplu... să vorghesc așa... loa p-ale lu' cumnatu', p-ale frați, p-a-lu ta-su'... care nu le-am pierdut... loam oi dăn sat, că trebuia să... să ai cât mai multe, ca să-ți convie... că dacă trebuia să fii, să... să... aveam oi dă mai multe rase... țigăi, se cheamă cu lâna scurtă, țurcani, cu lâna lungă, negri iera dă stregal, și la mârliț, când să-mperechea oilii, trebuia să fie berbeci de culoarea oii, c-alfel... ieșa mieii... lâna... nici țurcană, nici țigană... cum nu trebuia... Nuu... toamna... pân' la-ntâi mai, nu mai veneam la munte. Da... dăn munte plecam, da, dă la stână, și pă drum... Mânzărili... cam 3 cărduri pleca... d-o târlă așa potrivită... ăă... iera mânzărili un cărd și sterpili, adică cârlanii dă anu' trecut, un cărd, și cârlanii dă anu' ăsta, un cărd. 3 cărduri și bierbecii iera separat, cărd separat. Nu-i băga-n oi, că făta oilii iarna când iera ger mare, murea mieii, îngheța mieii... d-aia le fâtam... că balta fiind mai joasă, iera mai... făcea primăvară mai dăn timp, să topea zăpada mai repede ca... la munte iera iernilii dă 8 luni, că dă la octombrie, dă multe ori ninge, în baltă iera până la Crăciun, după Crăciun încolo, când iera iarnă. Îi băgam la... stai... la 10 octombrie, dă la 10 octombrie-ncolo-i băga. Și fătau... păi... oilii ține 5 luni,

începea să vină la 1 martie, da. Păi... plecam așa: la un cârd de 5-600 de oi, iera 3 oameni, 2 oameni mari și un băiat. Ția iera șefu' dă cârd, care iera vatafu', așa-i... vatafu', sigur. Și al doilea iera bolitiș, ajutoru' lui, bolitiș, așa zice, bolitiș. Aia iera porecla lor, știi... Și un copil care iera mânător, știi... du-te băă... fă foc, bă, vara mâna oilii la ușă acolo... că la baltă, du-te bă... oprește după măgari... adu-ne lemne, adu apă... asta ie treaba... și la drum mai loam oameni cu plată, că nu aveam, nu puteam, că la... pă drum când veneam, trebia să fie cel puțin 4 oameni la 3-400 dă oi.

Unu-nainte, să le ție... ce... că avea un rost... unu-nainte, șefu' dă cârd, dădea-nainte, unu' p-o aripă, aripă este stânga și aripă dreapta, în urmă, și partea dreaptă, și unu-n urmă, băiatu' în urmă, ca să le poți să le stăpânești... că venea mașină, venea căruțe, venea cărauli, venea... iera bucate dă grâu dincolo și așa le puteai păzi. La făt, iar iera circ mare, pentru că nu aveam... iera... care iera... ferme dă boieri sau grajd mari, avea făcute saivane-n baltă... dânu stuf sau papură, făcea niște fân și făcea o aripă așa dă saivan, care ținea dă... de adăpost când începea vântu' să bată. Da' n-aveai fân grămadă cum iera aici la fermă să-i dai, și pleci dimineața c-un cârd dă oi, ăle care făta-i ziceam groase, ăle crude care ziceam... le ziceam crude, ăle care... fătate... crude iera alea care făta atuncea până să fie mieii, și groase, alea nefătate, că iera burtoase. Așa... zice, unde ie groasilii, bă? Groasilii iera oilii nefătate. Unde ie cârdurilii, bă? Colo-n parte-aia... după ce 3-4 zile, o săptămână să zbură mieii și roga... iera zburate, le zicea, știi? Iera zburate, adică iera, nu mai iera tinere, zburate le zicea. Și d-aia atuncea a, spus... pă mine m-a dus... ierau un... așa, un grind mai ridicat, înconjurat dă apă, și ca să pot trece acolo, că pă baltă, ișa la stăpân toți, nu iera hotar, să-nvoiește toți... balta Brăilii... domeniu' Statului, și la munte ai hotar fiecare, la baltă acolo care-i mai dăștept, să o iei înainte. Și m-am dus acolo cu un dă vo' 300 dă zburate, dă berbecuți, că le-alegea să mănca iarbă ca fiind încercuit, n-a trecut multe oi, și-a făcut pleteri, punte. Pleteru' să numește așa: bătea două fuște, dacă balta iera pă, făcea două fuște așa, cu cap, capu' ăsta și pune o curmezea și la cap dâncolo dă apă, altu', și pune pâlhari, că iera un arbore subțire care îl pune, și pune doi d-ăia, și piste iele împletea nuiete și puneam și piste pământ puneam papură, puneam papură și puneam pă urmă pământ și făceam la intrare acolo, să făcea așa un gard ca să stea câte una pă punte, că trecea apa, și m-a trecut cu oilii acolo și mi-a dat, cum spuneam, sacu' cu mălai, ceainu', și toporu' și chibritilii, băiete, mănca mămăligă cu zama iei, și, știi că spuneam că... în baltă ieste păsări sălbatică, găște, rațe, lișițe, și...ăă... rațilii-și făcea cuibu' afară, că venea apa-n baltă și unde iera sălcii, și atâta timp cât stitea, nu șt... că ploii cum ie acuma, nu-nceta ploii, seceta nu scădea apa la baltă, și iera apă-n baltă, vai de lume, ciobanii cu oilii... și creștea mustață așa, un băț așa, o salcie mică așa, făcea o barbă ca barba călugărului... și io mergeam, iera Vinerea Paștilui, și mergeam așa greu, că ieram cu

bunda pă mine, că iera primăvara, frig, și mergeam, iera Vinerea Paștilor, și mergeam... băă... acasă acolo taie mielu' mă, acuma face ouă roșii, mănâncă cozonac și io mănânc măligă goală... zamă cu mămăligă, că n-aveai ce mânca, ce? Că oilii dacă nu le mulgeai, iera-n sabulație, sabulație, așa să cheamă, sabulație adică perioada dă gestare care... sabulație... și-acuma să vorbește... Păi, zburătoare, care iera miei care fugea, care... da, da, nu oilii... mieii, adică s-a zburat mieii, că d-aia crude... Plecătorilii iera care i-a tăiat mieii și le mulgeam. Aia iera mânăzări, ori plecători, că dacă aveai mai puține prindeai și aplecai un miel, după aplecatu' o țineai să sugă un miel care n-avea mă-sa lapte, și aia iera, dă la aia avea nume dă plecători, până când le-nțărca, atuncea le zicea mânze, după ce-a format cârdu' complet. Da, plecătorilii-nțărca. Când înțărcai mieii veneam la munte și la munte-nțărca, iera plecători, da, da, cum vrei să zici, mânăzări sau plecători. Noi ziceam mânăzări, că nu iera-nțărca. Păi, intra-n rândul' groaselor. Groase, adică are mielu-n burtă, da. După ce făta, zic... nu... iera... care iera crude, le zicea zburate, crudilii, zburatili... crude care aduce mielu'... zbură așa... crudilii iera primilii care să scula... așa... numa când iera mieii... și crudilii p-ormă zbură, p-ormă mieii... mieii cu mieii. Și mergând io așa, năcăjit că aveam 12 ani, 13 ani aveam atuncea... numa atâta... și mergeam înainte și drrrrrrrrrr... o rață, că rața iera foarte șmecheră, cel mult... numa dacă videa că o să calci pă ia, să scula, și i s-a părut c-o s-o calc, și-a zburat... când mă uit, iera... nu știu... până... până la 15 ouă... le-am sunat, am spart să văd dacă... le-am sunat așa la ureche, zic... ie bune, le-am pus în căciulă și m-am dus la târlă, târlă unde dorngiam cu oilii noaptea acolo, că ieram numa singur, și le-am pus în ceainu' vo' lighioană să le mănânce, și noaptea, în noaptea dă Paște, vinerea, dă iera sămbăta noaptea, dă mănca cu dulce, to' cu terci am mănca, terci, cum să zice la pușcăriași, terci... puneam după ce făceam mămăliga, sau puneam zamă mai multă și până să... puneam mălai mai mult și scurgeam în castron zama, și mestecam mămăliga, și mănca mămăliga cu zama iei, aia... așa... și noaptea, bă, ce să fac, noaptea dă Paște am făcut un săcotei mic dă nuiete dă salcie și-am băgat vo' 10 miei, că mieii iera mici, ca să nu sugă la oi, oilii sta-n juru' țarcului, că plângea dă miei... și le-am muls, nu dă tot, ca să las și la miei și am făcut în ceainu' și am pus ceainu' la fiert, și-am spart ouă și-am mănca, ouă cu mălai... și am avut, am făcut și io Paștilii.

Ciobanu' face servicii 24 dânu 24 dă ore, dacă ie ploaie, dacă ie căldură, că ie soare, norocu' lui că nu-l plouă, nu nimica... dacă ie ploaie, cum a fost zilii ăstea... iel trebe să stea-n curu' oilor... trebe să le păzască. Noaptea, un' să le bage? Dacă la porneală... asta n-am spus, că în baltă când ne duceam, pornea oilii noaptea... nu știu' dă ce iera ob... ca să facă oilii bune, nu știu... venea și zicea... zice, băă... să ai așa un loc unde iera o japșă sau un pâlă dă stuf sau dă papură... Stufu' ieste... trestia aia care... aia iera... în baltă să face trestia și papura, știi ce ie papura,

nu? Tot în baltă să face... și iera pădure d-aia și în marginea aia iera olea' dă zăpuș acolo. Bă, zice, uite, deseară aicea stai și mă mâna pă mine, așa după la 3-4, zice, ia măgaru', du-te acolo, adună lemne, fă o fântână lângă japșă, că nu te puteai să iei apă, că te udai la picioare, că iera nămol și apa scădea, sau iera mustață, apă stătută și făceam la 1 m sau mai bine dă marginea apii o groapă c-o săpăligă dă lemn și scoteam pământu' afară și-ntr-un ceas, două ișa apa pân' strecurată dîn baltă, dîn japșă aia dîn baltă-i zice la aia... și ișa apa pân' pământ, izvor... și apa creștea-n izvor pân' la nivelu' apii, și lăsați până să limpeza și scoteai apă și făceai mămăligă. Adunai lemne, făceai focu', făceai treabă acolo, știi, la... asta, și noaptea când însera, iera gata, mămăliga făcută, mâncam, dăveam fasole, fierbeam fasole, că aia puteai să faci, alceva ce să faci... ciorbă dă carne, ce să faci... așa, și venea și iel cu oilii dîn porneală, și oilii iera sătule, venea, să culcau și iera-nvățate, pă la... în juru' lu' 12, trebia să te scoli, să chemi la porneală, dacă nu le chemai tu, pleca iele... și dă multe ori plecau, și iera lupărie-n baltă mânca dă... dă... dacă nu păzeai... bine, aveai câni buni... și odată, odată a cumpărat niște pește frati-miu ăsta ăl mare, și iera sărat și unde să-l ții, că să-mpuța... l-am făcut dasupra focului o... un pătul așa dîn furcă și-a pus dasupra focului, și a venit timpu' să plece oilii, că nu puteai să le mai ții... iera-nvățate... la porneală... și să făcea... pleca cu clopotu' așa lung ca să nu sune...

Iera obișnuită treaba asta... și frati-miu-l durea burta, care iera cio... că numa cu iel ieram la oi, și zice, bă, Romane, zice, du-te tu cu oilii la porneală, da, bă, ...să nu te culci, că... copii... copil... te ia somnu'... mă, să ai grijă... și io m-am dus cu oilii la... și p-ormă ne-am întors înapoi, dă' iera vântu' și oilii le plăcea să dă ducă-n vânt așa... și io m-am pus în genunchi, că să nu bată vântu-n urma oilor... și, știi dă la mama... m-am dus și-am adormit, și oilii s-a-ntors înapoi și s-a dus dăparte pân' la coada lacului și a trecut Dâmbovița și frati-miu când s-a pomenit, a auzit clopotu' acolo la oi, dâncolo... și a plecat săracu' repede... băă... băă... n-a mai stat... gata să saie pă apă, că nu mai știa, și și-a adus aminte și-a venit pân' la coada și-a venit cu oilii, dă' nu mi-a dat o palmă, săracu' că iera un băiat bun, păi, mă prăpăditule, păi, dacă... dă' aveam câini, iera câini d-ăia dă oi, câini ca lumea... crescuți lângă oi... și mă gândesc dă multe ori la... multe d-ăstea am pățit.

Păi... cu bunda, cu căpătâi, cojocu' la marginea oilor, d-aia am spus io atuncea că păstoru' dă oi sau ciobanu' face 24 dîn 24, că ziua... merge și-acuma, să duce la munte, l-a plouat toată ziua, sara vine, n-ai stână, n-ai adăpost... păi cum să faci adăpost dacă iera... iera o prostie, că puteai să faci, dă' nu mai veneai că după ce puneai pă măgar acolo când plecai la... am spus că veneai cu măgaru'. Nu mai făceai, că balta ie atât dă mare, că după cum...

Și numai când începea să-ngețe pământu' trăgeai câte 2-3 nopți într-o târlă. Adică iera... îngeța ploilii, știi... baliga dă oaie produce căldură, știi... și-atunci nu

mai porneai noaptea... să cocea iarba și ținea, iera iarba coaptă și ținea dă foame... că în baltă, când dă la munte, că la munte iera iarba veche, îmbătrânită, în baltă fiind apă, în baltă creștea iarba crudă și când ne duceam, dideai cu bățu', așa să rupea... și sigur că nu ținea dă foame dacă iera iarba crudă. Și d-aia le pornești, că... o mânca săracilii și...

Da... noaptea te culcai, și dacă nu te scula bă... șefu'... nu te puteai scula dă zăpadă, și treceai pântre oi, dă egziemplu, n-ai cum... că dă egziemplu la Bărăganu iera treaba... la un adăpost... ai văzt, cum face cu mașinilii pă câmp, face și nu mai poate mișca nici mașină, nici nimica, și s-a-ntâmplat d-aia... ciobanu' ie om isteț domne, la noi în sat.

Să spui și treaba asta cum a fost: și vezi, noaptea când ninge, oaia stă culcată acolo, ninge, ninge... când să scoale iera plin dă zăpadă... da... scoală bă... că dacă ninge pân' la ziuă... Cu ce mânca, că... când didea zăpada dup-aia ne duceam la salcie, dă' iera... că balta iera un fel dă rogoz, dă' nu rogoz d-ăla ca p-aici, așa ca și iarba mare, dacă a nins pă ia, a culcat-o jos... și te duceai înaintea oilor, 2, 3 cât iera la cârd, și cu bățu' scuturai așa, iceda, colo, colo, și oilii venea și mânca, și-apăi bătea iele cu picioru' și toată ziua stitea acolo pă locu' ăla, vinea, și mânca, sătura, că dă foamee... mânca... când iera iarba nu mânca... prima zi când venea zăpada... aia iera... că vine odată zăpadă într-o noapte dă toamnă și te-apuca fără, că tăiai la salcie cât te... cât te puneai criza dă iarba... și atunci când venea-ntr-o noapte zăpadă, atunci scuturai, alfel ziua te... băiatu-ăla... 2 să ia la salcie, până la amiază, o arânja, când însera venea cu oilii și venea dă la iarba, că mânca ceea ce făcea iel cu bățu' știi...

Că după cum ierai dă vrenic, așa puteai să te dăsurci. Da, atâta mânca. Păi d-aia ajungea primăvara dă nu... și... așa. Băga oilii-n aruncătură și șidea pân' la un ceas, două dîn sară, cu oilii-n aruncătură... Dimineața le ducea tot în aruncătură, aruncătură, tăietura aia să numea...și atunci trebia să le cojească că sara mânca muguru'... muguru' la crăci, vârfu'... mânca, știi... și să 'cea mânca și p-ormă pleca la porneală pă câmp, dacă iera balta mică, dacă iera balta mare, stitea toată ziua pă... aruncătură. Când făta, da... păi atuncea iera necazuri mari... făta... scoală bă, du-te și trage mielu'... ajutai, trăgeai mielu' ca să fete mai... cum face moșilii acuma... trăgeai, apăsați dasupra coadiei și scotea căpătâna și trăgea mielu' afară, aveai un cuțit dă lemn, o surcea așa, o țineai la tine și loai mielu' dă ceafă aicea, rădeai dă mații ăia și puneai oaia jos, când făta-n câmp, că... când făta-n târlă iera una, noaptea... și la porneală... că făta unilii ziua, că făta câte 10, 20 dă oi pă zi... cum iera cârdu' dă mare. Și după ce-l rădeai bine, puneai oaia jos, băgai mielu' să sugă, îl puneai... făta-n gură, unii nu sugea... sugea, îl băgai... aveai trăiste și-l puneai pă măgar, d-aia iera ciochina aia... o traistă agățată și cu mielu' cu capu' afară și oilii venea după măgari, mânca iarba și zghiera la miel.

Și dacă veneai sara la târlă scoteai mieii dă ședeai

și făceai cârdu' dă crude, nu cu ălelalte, c-alfel puteai să umbli după iele știi... că oaia stătea dă miel, că dacă iera zburată, fugea și oaia și mielu', știi... până termina dă fâtat oilii, și te duceai, seara veneai cu măgaru' încărcat dă miei pă măgar, dideai oilii jos și dă multe ori câte-o oaie, uita mielu', că s-amesteca, d-aia-l rădeam, că oaia-l lingea, lingea toți mații ăia după iel, îl lingea... îl făcea zvântat știi... da' cu oilii pleca-nainte, la porneală, le dădea porneală... numa alea care sta... și în felu' ăsta iera... iera, da' la fâtat mai venea, ciobanii ca să fie mai multe, făceai cârduri mai multe, mai multe, și-atuncea la fâtat să știa, aducea oameni dăn sat care iera învățați, știa... care avea oi și iei.

Unilii după altilii... păi, nu... păi... iera fiecare cu cârdu' lui, le păzeai... tot... sigur, păi, în baltă mai tare, că mârlea un berbec negru o oaie albă, ișea mielu' bălțat... sau unu' țigău una țurcană, ișea, d-aia iera alese... cârlanii iera mieii dă primăvara... da, stitea ... învățați la iarbă... că la munte-i înțarcam".

Culoarul Rucăr-Bran este o veche vatră culturală unde se practică creșterea animalelor, din generație în generație. G. Vâlsan spunea: „Carpații românești păstrează încă o viață păstorească de oieri neobișnuit de dezvoltată. Poate nici un lanț de munți din Europa nu li se poate asemăna în această privință” [5, p. 410]. Semnalul de alarmă pe care îl tragem este faptul că aceste peisaje pastorale tradiționale, create, dezvoltate și păstrate de-a lungul secolelor și mileniiilor, dispar sau sunt transformate rapid în ultimii ani. Problema majoră, a cărei rezolvare trebuie găsită, este lipsa acută de personal, a bărbaților care au ciobănia „în sânge”. Păstoritul fără ciobani nu poate exista.

Referințe bibliografice

1. David L. The Landscape Theoretical considerations. În: *Metalurgia International magazine*, volume XV, special issue 2, 2010, p. 149-52.
2. Harta solurilor R.S.R., scara 1:200.000. Foaia Brașov. București: Institutul de Cercetări pentru Pedologie și Agrochimie, 1975.
3. Pătru-Stupariu I. Peisaj și gestiunea durabilă a teritoriului. Aplicații în Culoarul transcarpatic Bran-Rucăr-Dragoslavele. București: Editura Universității din București, 2011.
4. Simion T. Culoarul Rucăr-Bran. O poartă în Carpați. București: Editura Sport Turism, 1990.
5. Vâlsan G. Studii antropogeografice, etnografice și geopolitice [Anthropologic, ethnographic and geopolitical studies] editat de Ion Cuceu. Cluj-Napoca: Editura Fundației pentru Studii Europene, 2001.

* Materialele de teren au fost realizate în cadrul proiectului „Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

Lucian David (București, România). Doctor în etnologie, Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” al Academiei Române.

Лучиан Давид (Бухарест, Румыния). Доктор этнологии, Институт этнографии и фольклора им. Константина Брэилою Румынской Академии.

Lucian David (Bucharest, Romania). PhD in Ethnology, „Constantin Brailoiu” Institute of Ethnography and Folklore of the Romanian Academy.

E-mail: david_lucian@yahoo.com

Raisa OSADCI

JOCURILE DE COPII TRADIȚIONALE. ASPECTE ALE FUNCȚIEI FORMATIVE

Rezumat

Jocurile de copii tradiționale. Aspecte ale funcției formative

Articolul se referă la mecanismul prin care jocul de copii își exercită efectul formativ în procesul de modelare a personalității etnice. Datorită multitudinii de arhaisme, concomitent cu nivelul sporit de adaptabilitate, cu rezonanța dintre necesitățile psihice și cognitive ale vârstei copilăriei și oferta jocurilor tradiționale, a poveștilor etc., fenomenele etnoculturale, specifice subculturii puerile, elaborează în subconștientul copilului structurile arhetipale ale matricei ancestrale, care va discerne elementele

autohtone de cele străine, contribuind astfel la formarea și consolidarea identitară.

Cuvinte-cheie: joc de copii, tradiție, categorie de vârstă, arhaism, arhetip, personalitate etnică.

Резюме

Традиционные детские игры. Аспекты познавательного инструмента

В статье рассматривается вопрос о механизме, при помощи которого детская игра осуществляет свое формирующее действие в процессе моделирования этнической личности. Благодаря множеству архаизмов,